

Gabriel Scotts "Babels taarn" – et innlegg i språkstriden

Ernst Håkon Jahr
Foto: Solveig Lima

Skuespillet "Babels taarn" av Gabriel Scott forårsaka det tredje store teaterslaget i norsk historie.

Det første slaget var 28. januar 1838, og da gjaldt det Henrik Wergelands stykke "Campellerne". Wergelands tilhengere og motstandere baska sammen i det som seinere har gått under navnet "Campellerslaget". Wergeland sjøl skreiv et stykke om det i den sjølbioGRAFISKE boka "Hasselnødder".

Det andre slaget var 6. og 8. mai 1856, og da var det Bjørnstjerne Bjørnson og Aasmund Olavson Vinje som organiserte 600 "pipere" mot ansettelsen av danske skuespillere.

Det tredje store teaterslaget skjedde så 2. februar 1911 på premieren på Gabriel Scotts "Babels taarn". Stykket er det eneste skuespillet vi har om den norske språkstriden, og både landsmålstilhengere og riksmålforkjempere er skildra med humor og glimt i øyet. Stykket er en morsom komedie, og den blei satt opp på Nationalteatret midt i en svært oppheta språkpolitisk situasjon. Forfatteren sjøl hadde regien, og det var på ingen måte noen bombe at det kom til sterke meningsytringer blant publikum. Studentmålslaget uttalte at det var historisk at for første gang blei det brukt landsmål på Nationalteatrets scene. Scott hadde hatt hjelp av rektor Hans Eitrem med å få landsmålet riktig, og vi ser til og med at forfatteren klarer å karakterisere de forskjellige målmenne gjennom hvor flinke de er til å bruke landsmålet riktig.

Ernst Håkon Jahr

Gabriel Scotts "Fergemannen"

"Fergemannen" kom første gang ut i 1952. Den er Scotts ukjente bok, sier Jacob Jervell, og den er Scotts mest underlige, men kanskje også viktigste bok. Andreutgaven kom i 2010. Det var misjonsprest Ernst Ingebretsen som inspirerte Scott Selskabet til å gi ut boka på nytt. Og slik skriver han:

FERGEMANNEN slik jeg opplevde boka.

Jeg har lest boka seks ganger. Det er en forunderlig bok. Den starter på en kirkegård nede i en grav i en kiste. Han som ligger der, synes evigheten blir så usigelig lang, så han setter seg opp på gravkanten, børster av seg, og kommer i snakk med en som sitter på en annen grav. De drar ut på en lang og lærerik vandring, hvor de opplever livet slik det burde ha blitt, men ikke ble. Og hvorfor? "Jeg skal si Dere en ting", sa nabomannen, "det er så leit med det at en får vettet

Gabriel Scotts tid i Konsmo

LITTERATUR

KRISTIANSAND

Den kjente sørlandsdikteren, Gabriel Scott, skrev deler av flere sine bøker på heiegårdene Egebø og Koveland i Konsmo. Det skriver i alle fall Audnedal Historielag i sitt ferske årsskrift. De trekker frem bøkene «Stien» og «Jernbyrden», som skal være inspirert av Konsmo. I 1912-1913 bodde Gabriel Scott blant annet på gjestgiveriet hos Tobias Olsen midt i Konsmogarden. Her bodde nemlig «fintfolket», som sorenskriveren, politimesteren og sakførere. C. G. Pahlman fortalte til avisa Lindesnes i 1974, at da de var smågutter, var de redde for Scott da han gikk kveldsturene sine, rak i ryggene og sin svarte, vide dikterhatt. Vestheia i Konsmo ble en del av Scotts jakt- og utmarksterreng, og han skildret fugl, fisk, dyr og blomster herfra, i følge historielaget.

I 1914 skrev Scott en føljetong i Aftenposten med tittel «Fra heiene vesterpå», som i hovedsak inneholder jakthistorier fra Konsmo.

INSPIRERT: «Stien» og «Jernbyrden», skal være inspirert av tiden Gabriel Scott holdt til på Konsmo.

Isak Koveland Egebø ble venn med Scott, og tok med dikteren til en eldre kone på Skofteland. Det sies at når han presenterte Scott som en av Norges for tiden største diktere, slo kona hendene sammen og utbrøt: – Det er vel ikke Bjørnstjerne Bjørnson du kommer med? Historielaget skriver at Scott lo godt av dette. I boka er det også bilder av postkort og korrespondanse mellom Egebø og Scott, blant annet hvor Scott takker i brev for både hare og egg som Egebø har sendt fra Konsmo til Tromøya.

ANETTE OS FVN JAN. 11

så sent." Angeren plager ham. "Jeg kan aldri tilgi meg det gale jeg har gjort," sier han. "Men tror Dere Gud ikke kan?" svarer naboen stillferdig. Så oppløst KILDEN sin munn og talte til dem med tusen tunger. "Vær god", sa det fra KILDEN. "Godheten er livets innerste behov. Godhet er varme. Godhet er glede. Godheten er regnbuen over livet."

Kirsten og Thor Einar Hanisch

Treskoposten

Et medlemsblad for Gabriel Scott Selskabet

ISSN 1504-730X Nr. 1 Februar 2011 14. årgang

Redaktør: Bjørg Adine Michalsen, medarbeider: Sven Kåre Larsen - Layout/trykk: TERJES trykkeri as

Gabriel Scott - årene 2010 og 2011

Temaet for Scott-året 2010 var "Gabriel Scott - Aktuell for sin tid og for vår". Både i Selskabets egen regi og i regi av samarbeidspartnere og Scott-entusiaster kom den mangfoldige Scott i fokus, og hans litteratur nådde mange. Den mest konsentrerte innsatsen, Scottdagene 26., 28. og 29. august hadde ulike innfallsvinkler: De vergeløse skjebner i fortid og nåtid som Halvor Fjermeros belyste i sitt foredrag om torsdagen på Grimstad Rica Hotell. Torsdagens tema knyttet godt an til Paul Leer-Salvesens tale på kveldsgudstjenesten søndagen i Høvåg kirke. Øyvind Gulliksens sammenligning av Scotts Markus og Vesaas' Mattis kastet ytterligere lys over temaet "de vergeløse".

Av arrangementer ellers helt eller delvis i Selskabets regi er det grunn til å nevne Lars Verkets kåseri om fotosafari i Scotts rike, som foregikk under årsmøtet 18. mars. Nevnes må også den festlige sommerfesten i Maagereiret den 14. juli. Vellykket var også båtturene i Blindleia 28. juni og 31. august til Scotts venn Wilhelm Krag's Ny-Hellesund. Ernst Håkon Jahr's interessante foredrag om Gabriel Scott og språkstriden, basert på "Babels Taarn", ble holdt både i Mållaget i Kristiansand og i Arendal Bibliotek, hhv. 14. og 15. september.

I samarbeid med Agder Vitenskapsakademi og Agderkultur var det stort fremmøte i Byhallen under "Hummermøtet" 7. oktober. "Truer hummerfiskerne hummeren?" var temaet, og gav en god anledning for vår egen Sven Kåre Larsen til å "illustrere" spørsmålet med "hummertekster" fra Scott-litteraturen. Scott Selskabet medvirket også med Scott-preget omvisning i Brekkestø og Ulvøund under UiA's kurs for europeiske universitetslærere i norsk språk den 30. august.

Maagereiret 14. juli 2010

Anders Bjørnholmen, Arne Scott og Sven Kåre Larsen under sommerfesten i Maagereiret. Foto: Peer R. Haugen

Stiftelsen LitteraturTur hadde kurs om sørlandsdiktere på Rica Grimstad Hotell både 28. juni og 31. august. Her var bl.a. Anders Bjørnholmen i ilden med sitt Scott-kåseri.

• I desember fremstilte Ole Geir Feste Pider Ro på uforlignelig vis under Berge Libris' 150 års jubileum.

Ikke minst samlet Per Arne Dahl, Andreas Dahl og Stian Tveit flere tusen tilhørere under fellesferien i en rekke av landsdelens kirker med forestillingen "En hyllest til livet. Fiskeren Markus i Gabriel Scotts Kilden".

Erfaringen med teaterforestillingen Jernbyrden fra sommeren 2009 indikerer at suksessen kan gjentas når forestillingen igjen settes opp på Åmland i Høvåg juni/juli 2011.

Etter Scott Selskabets 14 årige historie er her fremdeles mye å ta fatt i. Det er derfor naturlig å velge temaet "Den ukjente Scott" for 2011. Planene for Scottåret 2011 vil bli lagt frem på årsmøtet 17. mars i Høvåg gamle herredshus. Etter initiativ av lederskapet i Scott Selskabet, med meget god hjelp fra Plussbank og supplerende bidrag av Høvåg Bygdekvinnevalg, Stiftelsen Høvåg Herredshus og Ingjerd Modal har 2. etasje i det gamle herredshuset nå også fått sitt piano. Som ved en skjebnens tilskikkelse viser det seg at pianoet har tilhørt Scottvennen og Høvågs egen storsanger Jens Olai Justvik.

I og med årsmøtet vil vår periode på 4 år som lederskap i Gabriel Scott Selskabet være over. Vi vil takke for det privilegium det har vært og er å være med i det givende og interessante arbeidsfellesskapet med de mange aktive Scott-entusiaster.

Kirsten og Thor Einar Hanisch

Gabriel Scotts dikterstue i Maagereiret har Arne Scott latt stå intakt slik dikteren forlot den. Foto: Peer R. Haugen

Styret i Gabriel Scott Selskabet

<p>Lederskap: Kirsten og Thor Einar Hanisch kirsten.hanisch@getmail.no thor.e.hanisch@uia.no</p> <p>Kasserer: Anders Bjørnholmen signeanderson@gmail.com</p> <p>Sekretær: Arnhild T. Egeland arnhegel@gmail.com</p> <p>Styrem. Torbjørn Thorsen torbjot2@online.no</p> <p>Styrem. Peer Rødal Haugen post@peers.no</p> <p>Varam. Torunn Tørrå torunnto@frisurf.no</p>	<p>tlf. 38 09 12 45 mob. 95 84 43 71 mob. 90 99 51 02</p> <p>mob. 98 66 77 24 tlf. 38 04 54 66 mob. 48 13 32 68 tlf. 37 27 41 78 mob. 98 28 16 75 tlf. 99 26 14 22 tlf. 37 08 50 06</p>
--	---

www.gabrielscottselskabet.no • post@gabrielscottselskabet.no

Forlaget Gabriel Scott Selskabet:
Bokansvarlig
Ingjerd Modal, 4770 Høvåg,
ingjerd.modal@hotmail.com mob. 41 52 46 71
Anders Bjørnholmen, Lillesand. mob. 98 66 77 24
Redaktør Treskoposten
Bjørg Adine Michalsen, Kristiansand tlf. 38 04 27 87
e-post: bjorgmic@online.no mob. 90 15 73 30
Medarbeider:
Sven Kåre Larsen, Randesund tlf. 38 04 51 28
Medarbeider:
Arnhild Egeland (forsendelse) tlf. 38 04 54 66
Web-medarbeider: Arthur Myhre Scott
www.gabrielscottselskabet.no mob. 90 99 51 02
Arrangementskomiteen: May Finckelsen, Jens Stien, Signe Bjørnholmen og
Jorun Vatland
Valgkomiteen: Signe Bjørnholmen (leder, tlf 37 27 14 21),
Ingjerd Modal og Elisabeth Dobey

GABRIEL SCOTT SELSKABET INNKALLING TIL ÅRSMØTE

Velkommen til Selskabets årsmøte torsdag 17. mars kl. 19

i Høvåg Gamle Herredshus.

Årsmøtesaker:

Årsmelding og regnskap for 2010

- Valg

- Planene for Scott-året 2011

- Lisa Daland:

Fløyte - Sang

Allsang

Beverting

Vel Møtt!

ARRANGEMENTER

Husk Ole Geir Feste i Skipper Terkelsens skikkelse på Høvåg Gamle Herredshus 5.-10. april 2011.

Husk

Jernbyrden-forestillingene på Åmland i Høvåg 24. juni - 3. juli 2011.

Scott dagene 2011 arrangeres 25. 27. og 28. august

Aktuelle bokpresentasjoner

Agdesiden, Sørlandet slik Gabriel Scott så det

“Det er noget lavmælt over den, noget intimt paa samme tid. Den har sin egen, stilfærdige skjønhed paa samme maate som lyngen har det. Ynde er ordet, idyl er ordet, men ingen av dem dækker nok, ingen gir mer end en liten del. Sørlandet er saa mangfoldig, det kan være saa haardt, saa nakent at en fryser ved synet av det, og det kan knuge en med sit tungsind, og stemme sindet til hjemve og drøm. Jeg minner om Lindesnes en stormdag...”

Slik skriver Scott i bokens første artikkel, og innrømmer åpent at han finner det krevende å gi en dekkende beskrivelse av landsdelen, som opprinnelig het Agdesiden, men som etter hvert ble kjent som Sørlandet – Norges fjerde landsdel.

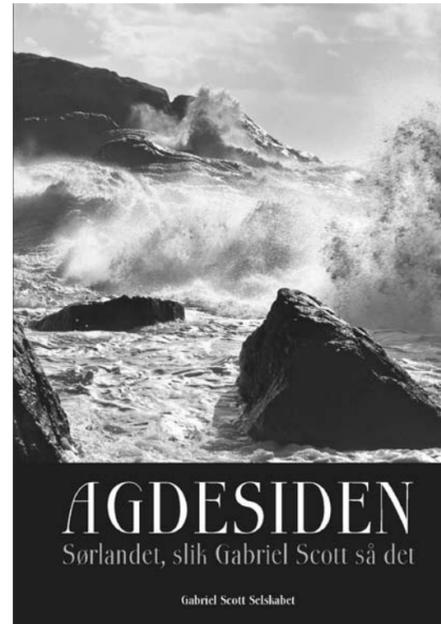
Ikke desto mindre har Gabriel Scott ved flere anledninger tatt på seg nettopp den oppgaven. Scott kjente landsdelen godt. På egen kjøll og på egne bein, både som jeger, fisker og vandrer, var han ofte på farten, møtte mennesker og lyttet til dem. Mye av det han tok inn, gav han tilbake gjennom bøkene sine.

Det er stort endelig å kunne presentere tre av

hans sørlandsbeskrivelser samlet mellom to permer. I mange år har de levd et forholdsvis stille og tilbaketrukket liv. Den mest omfattende av artiklene, “Sørlandet”, ble skrevet til utgivelsen av storverket “Norge vårt land”, som Gyldendal gav ut i 1935. Verket har siden kommet i flere opplag. Vi har valgt å gjengi boksiden slik de så ut originalt, og laget resten av boken i noe så nær opptil det samme designet som mulig. Dette blir nesten for en «ny» Scott-bok å regne. Hver for seg er de tre artiklene kjærlighets-erklæringer til Agdesiden og Sørlandet, som Scott publiserte da han var i 40-åra, i 60-åra og i 80-åra. Gammel kjærlighet rustet ikke! Siden de er skrevet med ca. tjue års mellomrom, og aldri var ment å skulle stå sammen i én bok, forekommer det avsnitt i artiklene som kan oppleves som gjentakelser. For alle som har et hjerte som banker for Agdesiden og Sørlandet, er de like fullt god hjertemedisin, og kan trolig også brukes ved gjenopplivning.

God fornøyelse!

Peer Rødal Haugen

Jernbyrden.

Aftenpostens førsteside 27. nov. 1915

Jeg sitter omsuset av Gabriel Scotts bok etter Læsningen. Der er sterke Tildragelser, kraftige mennesker, Historie, Topografi, Sandfærdighet. Digteren er ingen stoder flinkere end Hændelserne, han er mærkelig solid og stilferdig. Læseren faar ingen usunde Hikst av “Spænding”, det er ikke Teater, det er liv med freidig Mot og med Humør, ja med Humor. Lat mig faa lov til Hr. Redaktør, at vise til denne bok for Folket og Hjemmene. Den er saa grundig og ærlig sørlandsk, men norsk: de kostelige Vers som er lagt ind er gjennomstukket gammelt Sølvarbeide. Kunsten i fortællermaaten er vel nærmest for Fagfolk, men alle vil føle sig vel under dens paavirkning fordi den er egal og gjennoemført.

Gabriel Scott har noget at fare med. Mangen smaating dukker op hos ham og han utnytter den ikke til det yderste og sliter den ikke ut. Han har bedre Raad en vore Folkelivskildrere. Det er behaglig at læse en forfatter som ikke for en hver liten Bok har skrapet Bunden i sig.

Knut Hamsun

Fergemannen

Fergemannen kom første gang ut i 1952. Siden den gang har den levd et ufortjent stille liv. Den er Scotts ukjente bok, sier Jacob Jervell i et foredrag i Gabriel Scott Selskabet, og den er Scotts mest underlige, men kanskje også viktigste bok. Scott var 78 år da den kom ut, og den ble hans siste. Jacob Jervell sier også at han tror at den var Scotts favorittbok, og at den var ment som hans livs testamente. Scott har et budskap i Fergemannen som utfordrer oss til å tenke over: “Hva vi er og hva vi skulle være. Hva vi skulle være og hva vi er blitt til.” Godhet er livets innerste behov som alt levende stunder mot. Sukket i skapningen er suknet etter godhet. Godhet bryter aldri ned, godhet bygger bare opp.

Filosofiprofessor Guttorm Fløistad sier at Fergemannen er en legende av botsgang - full av visdomsord, og Olav Simonæs i Bergen Arbeiderblad brukte overskriften Vismann og dikter - Nobelpriskandidat?

Det er en glede for Gabriel Scott Selskabet å gi Fergemannen ut på nytt. Her er visdom å hente.

Kristiansand, september 2010
Kirsten og Thor Einar Hanisch

Skipper Terskelsens - revisited

Når Gabriel Scott Selskabet nå har sørget for å få trykt et begrenset opplag av “Skipper Terskelsens levnedsløp”, bør man ile til anskaffelse, for boken har lenge vært en sjeldenhet i antikvariatene.

Da den kom ut i 1935, hadde Scott hovedtyngden av sitt forfatterskap bak seg, men han var på ingen måte utskrevet. Og i denne boken vil scottleseren gjenkjenne mange av hovedtrådene i hans betydelige verker - kjærligheten til kysten og kystens folk, respekten for de enkle, helskærne typer uten brist i veden, og sansen for folkelig visdom og folkelig humor. Pluss passasjer med den lyrisk bevagede prosa som er så umiskjennelig scotsk. Lendet og lynnet hører sammen- det som er den innerste kjernen i ekte hjemstavnsdiktning.

Og vi finner også, nær sagt selvfølgelig, skipperens og kystboerens faste forankring i det velprovde og nedarvede, med tilsvarende skepsis og utfall mot alskens nymotens påfunn og utvekster som emissærvirksomhet og vekkelseskristendom.

Her er mye å glede seg til for Scotts mange leservenner.

Tore Austad

Gabriel Scott- guds-tjeneste i Høvåg kirke 29.august 2010

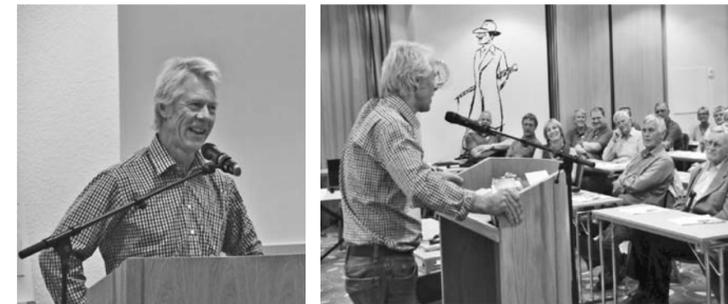
HILSEN :

Gabriel Scott var ingen helgen. Det var ikke helgenen Scott som var med å prege gudstjenesten i Høvåg kirke søndag kveld. Han var et helt alminnelig menneske med sterke og svake sider som oss alle. Tidvis var han sikkert ufordragelig å leve sammen med, som mange skrivende mennesker er. Nei, det er ikke personen, men tekstene som nok en gang har fått prege Scott-dagene i Høvåg. Noen av dem har gått ut på dato. Noen tåler dårlig å bli lest i lys av menneskesyn og verdier som preger vår kultur i dag. Men noe står og dirrer som aldri før. Ikke minst tekstene hans om Gud og naturen, og om kjærligheten som virkelighetens urkraft. Her finnes det mange gode grunner til å fortsette å lese og synges Scotts tekster, og det gjorde vi Scott-søndagen, sammen med bibeltekster, salmer og kirkens bønner. Rom. 13, 8-10.

Paul Leer-Salvesen, professor og forfatter, UiA.

Halvor Fjermeros talte de vergeløses sak 26.08.2010

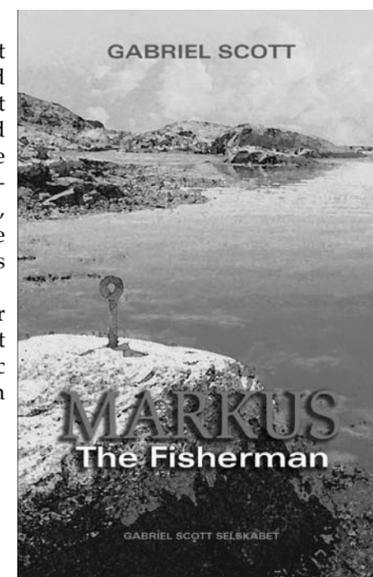

Journalist i Klassekampen Halvor Fjermeros, forfatteren av boka “Åndssvak!”, talte de vergeløses sak i Gabriel Scott-salen på Rica Hotel Grimstad. Foto: Peer R.Haugen

Markus the Fisherman

Markus the Fisherman is a book that anyone who loves fishing would enjoy. It also provides sharp insight into human behavior, both good and bad. The author provides the technicalities and detailed description in the daily life of a fisherman, but never do we lose sight of the larger perspective. The author has a deep reverence for life, an almost religious respect for the goodness and beauty inherent in all created beings and a mystic sense of the bonds between them and the universe.

Almost sensational for our time: This is a book without violence, sex or undue suspense! Even if it was written in 1918, it has still great appeal to readers of all ages. The original title was “Kilden”. Since then 12 additional editions have been printed. Jan Scott, a retired airline pilot, living in Lovettsville VA 20180 USA, has successfully translated and updated his grandfather's most famous novel, and thus provided a wonderful gift book to English-speaking readers at home and abroad.

Kirsten og Thor Einar Hanisch

VET DU AT

- Det er 100 år siden “Det spøker” ble utgitt. Den er også trykket opp igjen av Scott-selskabet.
- Samme år har Scott på oppfordring av Nationalteateret laget et barneteaterstykke, Dukkedrømmen. Heksespill i fem eventyr.
- Scott var den første i Norge som laget en dramatisering for barn.
- Ole Geir Feste fremstiller “Skipper Terkelsen” i Høvåg Gamle Herredshus 5. – 10 april.
- Premiere på “Skipper Terkelsen” hadde Feste i Lillesand for noen år siden til stor begeistring for publikum.
- Ole Geir Feste fremstilte en festlig Pider Ro i Berges Bokhandel da denne feiret sitt 150 års jubileum.
- I 1936, for 75 år siden, utkom den vakre boken “Helgenen”. Scott mente selv at dette var hans beste bok.

Samme år utkom verket “Norge vårt land” der Gabriel Scotts “Sørlandet” utgjør en stor del. Det er en vakker og artig beskrivelse av vår landsdel.

- Der skriver Scott om opprinnelsen til den bitre striden mellom “kongsbyen” Kristiansand og Arendal og de andre småbyene. Striden går helt tilbake til 1600-tallet.

- Vi kan fortelle at det blir dakapo på Jernbyrden-spelet til sommeren – med de samme skuespillerne!!

Du som ikke opplevde dette for to år siden, bør sikre deg billett i tide. For vi er svært mange som har sett det og derfor gleder oss veldig til å se stykket igjen.

Prisliste for bøker fra Gabriel Scott Selskabets forlag, Gjelder fra 01.01.2011.

Titler	Pris	Medlemspris
Agdesiden	kr 295,-	kr 205,-
Alkejegeren	” 280,-	” 195,-
Barkefletteren	” 290,-	” 200,-
Det gyldne evangelium	” 320,-	” 225,-
The golden gospel	” 280,-	” 195,-
Det spøker	” 250,-	” 175,-
Fergemannen	” 295,-	” 205,-
Helgenen	” 290,-	” 200,-
Hollender-Jonas I og II (i ett bind)	” 200,-	” 145,-
Jagtjournalen	” 240,-	” 170,-
Jernbyrden I og II (i ett bind)	” 350,-	” 245,-
Markus the Fisherman	” 240,-	” 170,-
Pider Ro's historier	” 250,-	” 175,-
Påskeeggene	” 280,-	” 195,-
Skipper Terkelsens levnedsløp	” 250,-	” 175,-
Sølvfaks	” 180,-	” 125,-
Tripp-Trapp-Tresko	” 210,-	” 145,-
Stien	” 300,-	” 210,-
“Gud velsigne Vårherre” av Jacob Jervell	” 150,-	” 105,-

For informasjon: Ingjerd Modal: tlf/ fax 37 27 45 97, mobil 415 24 671
Anders Bjørnholmen: mob. 986 67 724
Bøkene kan kjøpes under Scott-dagene. Ellers kan disse kjøpes til ordinær pris hos de fleste bokhandlere på Sørlandet.
Bli medlem og få 30 % rabatt på våre bøker samt fritt abonnement på Treskoposten. Medlemskap kr 150 pr år. Medlemskap kan også tegnes ved arrangementene.
For omtale av andre Scottarrangementer: www.gabrielscottselskabet.no

Vedlegg

folk: ”Hvor har du stjålet den der, hvad? ... Er det festning du holder på å bygge eller har du skjerpet og funnet gull?” (S.41). Så trekker de han i trøyeermet, mens ”de blunket til naboen så han måtte se, og drog det ut så lenge de kunde”(S.42). Det er en typisk og velkjent mobbeteknikk. Det er også klassemotsetninger i begge romanene. I *Kilden* sitter konsulen i byen og ”maker sig i sofaen” (S.119). Tollerer med det passende navnet Kristen, kan gi hundre kroner til misjonen, men når Markus kommer i knipe, har Kristen ikke noe å tilby. ⁸ Bonden og butikkeieren i den bygda Mattis bur har høyere status, men de hjelper nå i alle fall til. Mattis blir erta, men sjelden mobba slik som Markus blir. De sitter begge i små kår. De er ikke i sentrum. Mattis er det vi før kalte for tilbakestående. Ingen defineres gjennom det de eier. Markus ga nitti kroner for huset og tolv kroner for tomta si (S.6), (ironisk nok i det landskapet som i dag kanskje har de dyreste tomtprisene i landet). De er begge kunstnere, diktere, som sanser og ser det andre ikke ser. Markus har hummeren. Mattis har rugda.

Hva gjør Markus til dikter? Jo, det er de lange listene med oppramsing av konkrete ting han ser fra sitt vesle vindu, eller fra båten. Navn på blomster: gullregn, hagtorn, peoner, aurikler, liljer, fioler, tusenfryd, fjærnellik, tulipaner, perlestokk, kattost og malurt. Lista avsluttes med stemoren som Guds skapning. Eller det er lista over smaksopplevelser: kaffe og stump (”sirup og stomp er også mat, om det enn ikke er fin mat”, S.7), kandissukker, knøost, et krus med melk, en teskje fløte, pølsesnabben. ”Så fyller han bollen og drikker ut. Det smaker, det smaker som fineste vin” (S.61). Det er sterke farver og møter mellom farver i fjorden. Markus er aldri lenger ute enn at han har ser farvene der stein møter vann: der, som han sier, det blå og det grønne møtes, det sølvgrå i det grønne, i tuer av rødt. For Markus går farvene over i andre sanser, ”så en syns en hører det mest”. Farvene høres. De er som ”en pust fra en ny kyst” (S.115), og samtidig kommer det religiøse inn. Han har ei liste over ting han nevner i stua si og som hans ser fra benken. Det er ei lista fra en som nesten ikke eier noen ting, men han regner likevel opp: ”Han har som en stor innevarme, han ligger og kjenner hvor godt det gjør, ligger og lar seg tilværelsen smake og er fullkommen tilfreds med alt. Og imens vandrer blikket omkring og hefter ved ting i stuen, han ligger og hviler blant alt sitt og tar velvære inn av det. Der er nu skapet henne i hjørnet, hvor pengeesken ligger forvaret ... Og nu den blå karaflen på bordet” (S.35), ”og hyllen på veggen og bordet her ... Og dertil kom så speilen ved ovnen og skilderiet med Goliats død – det var heller ikke uten verdi, ... kommoden”(S.15).

Det som gjør Mattis til kunstner er at naturen taler til han. Markus ser stundom livet fra ålen eller hummerens side. Mattis lever seg

Treskoposten Nr.1 Februar 2011

inn i rugdas språk. Mattis oppsøker fuglespor i kanten av innsjøen og leser spora som om de var til han:

”I den brune, slette overflata av diket var det eit lett trakk av fuglefot, og så fanst der mange runde små prikke-hol i myrjorda. Rugda hadde feradst her. Dei djupe hola var etter nebbet som rugda stakk kav i diket og henta opp eitkvart etande med, og somtid berre prikka og skreiv med Mattis bøygde seg ned og las det som stod. Såg på dei lette, dansande spora. Så lett og fin er fuglen, tenkte han. Så lett går fuglen min i myrane, når han er trøytst av himmelen.

Du er du, stod der.

Det var og ei helsing å få.

Han fann seg ein pinne og prikka eit svar på ein ledig flekk i det brune. Vanlege bokstavar brukte han ikkje, det var for rugda, så han brukte fugleskrift han òg.

Rugda vil vel merke det neste gong ho kjem her. Her er det berre eg som går, og berre eg som skriv” (V.76–77).

Markus og Mattis er begge poeter. De er samtidig redde for å være i veien, til bry, og at folk ikke vil forstå dem. Mattis er meir utafor enn Markus og en meir usikker sjel. Naturen opplever de nok ulikt. Markus ser naturen som levert av Skaperen til vår nytte og nytelse. Stemorsblomsten er for han som en regnbue og dermed minner blomsten han om Guds pakt med Noah. Mattis ville ikke kunne godta Markus sitt naive gudsbevis, altså at naturen ikke kan forklares uten Gud: ”Kan skoen forklares uten skomaker?” spør Markus (S.79). Men naturen klarer seg godt uten en slik gudsforestilling. For Mattis er naturen slett ikke så viselig innstilt som Markus later til å tro. Naturen gir ingen slik automatisk trygghet.

Fiskeren Markus klarer seg for så vidt aleine og er en dyktig håndverker og arbeidskar, så lenge det går. Mattis klarer seg dårlig aleine, og duger ikke verken som arbeidskar eller som ferjemann. Begge er ensomme menn. Der Markus har lys i stein og sjø, der har Mattis mørk skog, tørre tre, giftsopper og mørke vann. Det er en natur som truer og som tar liv. Og når ”døden sin brottsjø du møter”, for å låne et bilde fra Trygve Bjørkheims (1904–2001) sangtekst (dikta ved Kviteseidvannet), ja da er ikke Mattis sikker på om noen til slutt ”vil dra båten i land” eller ”føre deg trygt over fjorden”. Markus ligger i benken ”og snakket til Gud og befridde sig selv” (S.190). Det kan ikke Mattis. Han er ute på større djup, til tross for at han ror sin båt på et lite vann i innlandet.

Det er dette som er mi *innlandslesing* av *Kilden*: Først når vi ser med Vesaas i diktet at ”Din stille båt / har ikkje namn. / Din stille båt / har ikkje hamn”, først når vi fornemmer at vi ror over ”Angest sjø”, først da kan

Gabriel Scott

vi med Markus ro trøstig inn i Sølvskjebukta. Først når vi tar med oss Mattis si fundamentale uro, kan vi sette pris på Markus sin trygge lutherdom, både i og utafor båten. Slik vil ei innlandslesing forsterke kystopplevinga. Markus og Mattis ser, opplever og verdsetter ting som andre i sin travelhet, eller sin forstand (eller uforstand), ikke oppdager. De prioriterer annerledes enn folk rundt dem. Fortelleren i Kilden plasserer Markus der ”hvor de ydmyge sitter” (S.128). Der sitter også Mattis. Og tanken er sjølsagt at der skulle vi egentlig alle sitte.

Noter

¹ Alle sidehenvisningene til *Kilden* står i parentes etter sitat i min tekst. S, etterfulgt av sidetall, referer til Gabriel Scott, *Kilden eller brevet om fiskeren Markus*, Oslo: Aschehoug, 1999 (i serien med Maxi-bøker, illustrert av Albert Jærn).

² Det vil gå klart fram av sammenhengen når jeg siterer fra *Kilden* og når jeg, som her, siterer fra *Fuglane*. Alle sidehenvisningene i min tekst står i parentes etter sitat i min tekst. V, etterfulgt av sidetall, referer til Tarjei Vesaas, *Fuglane*, Oslo: Gyldendals klassiker, 2007.

³ Sitert etter *Lyrikkboken*. I utvalg ved Ivar Havnevik (Oslo: Den norske bokklubben), 1971, 325–326. Samme sidetall gjelder for Vesaas-sitatet heilt til slutt i mitt essay.

⁴ Førsteamanuensis Jan Schumacher på MF har gitt meg denne ideen.

⁵ Et vers fra salmen ”Herre Gud, ditt dyre navn og ære”.

⁶ Her er jeg enig i Jacob Jervells lesing av Gabriel Scotts tekster i ”*Gud velsigne Vårherre*” – *Gabriel Scott som teolog* (Lillesand: Gabriel Scott-Selskabet), 2003, s. 26: ”Det er ikke panteisme, altså at Gud og naturen faller sammen, eller at Gud er i alt. For Scott vet utmerket godt å skjelne mellom Gud og naturen. Naturopplevelse er ikke Gudsopplevelse”.

⁷ Fra ”The Burial of the Dead” i *The Book of Common Prayer*, The Church of England, 1992, s. 338.

⁸ Navnet Kristen er her ironisk ment. Det er en sammenheng mellom navn og personlige trekk som kan minne om allegorisk navnebruk som til dømes i John Bunyan, *The Pilgrim’s Progress* (1678). Det var en klassiker som sto i mange norske hjem. Scott har sjølsagt kjent til den boka.

Markus og Mattis

Ei innlandslesing av Gabriel Scotts *Kilden* (1918)

Øyvind T. Gulliksen

Øyvind T. Gulliksen

I det siste tiåret har det vært ei viss ny interesse for Gabriel Scott (1874–1958). Interesse har stort sett vært begrensa til Sørlandet og har ikke ført til vesentlige endringer når det gjelder Scotts posisjon i norsk litteratur. Scott er framleis mest kjent for romanen *Kilden eller brevet om fiskeren Markus* (1918), den eneste av hans mange bøker, trur jeg, som kommer til å bli stående. Viss jeg skulle ta med ei anna av bøkene hans som kanskje fortsatt vil bli lest, må det bli barneboka *Sølvfaks* (1912). *Kilden* og *Sølvfaks* er mine to favoritter. Når det er sagt, kan jeg ellers si at den språkfilosofien som Scott ga uttykk for i skuespillet *Babels tårn* (1910), oppfatter jeg som ganske avleggs. Nysatsinga på Scott er det framfor alt *Gabriel Scott-Selskabet* som har stått for. De har gjort en framifrå innsats for å holde oppe og fornye interessa for Scotts bøker. Det har vært teateroppsettinger og kirkekonserter, der *Kilden* er satt sammen med det vi kaller religiøse sanger med motiv fra sjø- og båtliv.

Jeg har sjøl vært med på slike Gabriel Scott-kvelder i kirka i Høvåg. Der har vi syngi Henry Tandbergs (1871–1959) og David Welanders (1896–1967) salmetekster til utdrag av *Kilden*. Tandbergs ”Jeg er en seiler på livets hav, på tidens skiftende bølge. Den Herre Jesus mig kursen gav, og denne kurs vil jeg følge”, er en kjent frelsesarmesang. Det er også David Welanders vers, ”Midt i natens mørke blinker som et fyrlys Jesu navn. Og hver hjelp’løs seiler vinker inn til frelsens trygge havn”. Begge disse salmetekstene henter symbol fra sjølivet og har blitt brukt til Gabriel Scott-arrangement i Høvåg kirke som ekko til opplesinger fra utvalgte deler av *Kilden*, der fiskeren Markus også er kommet til orde under kirkevelvet. Hvordan dette fungerer, kunstnerisk og teologisk, skal jeg ikke uttale meg om her. Markus’ stemme har på slike konserter blitt framført på sørlandsk, gjerne med en kraftig mannsrøst. Sjøl leser jeg Scotts Markus som en stille, spak og svært forsiktig stemme, så jeg må nok innrømme at slike opplesinger i Høvåg kirke har stundom

Øyvind T. Gulliksen

blitt noe for kraftige for meg. Mange av oss ville nok også si at det er ei solid dose med det vi kan kalle sørlandsromantikk, ikke bare i slike kirkekonserter rundt Scotts roman, men i *Kilden* sjøl. Vi trekkes mot Markus som vi trekkes mot ei tid som ikke er mer, men som vi stundom gjerne skulle ha vendt tilbake til. Det kan jeg godt forstå. Men her vil jeg altså forsøke å legge vekt på andre ting i *Kilden* enn det som måtte knytte romanen til en noe forgangen kystkultur.

Jeg har kalt mitt forsøk på å lese *Kilden* for ei ”innlandslesing”. Det er et ord jeg sjøl har finni på og det skal en ikke legge for stor vekt på. Det er bare for å si at jeg satt i ”innlandet” og leste *Kilden* lenge før jeg hadde noe forhold til Sørlandet. Jeg leste (og leser) *Kilden* uten sjøstøvler. Sjøl trivs jeg best i en pram på mørke små vann i innlandet, med tett skau rundt. Jeg blir ofte engstelig i robåt på sjøen. Det er derfor naturlig at jeg i mi lesing av *Kilden* vil ta med Tarjei Vesaas’ roman *Fuglane* (1957). Dersom Scotts bok er ei typisk kystbok, så er *Fuglane* ei typisk innlandsbok, der handlinga er lagt til et lite hus og et lite vann i tjukke skauen. Hovedpersonene i begge bøkene er det vi ville kalle *outsidere*. De hører til dem vi ville kalle småfolk og raringer, men de er slett ikke fattige i ånden. Spørsmålet blir da hva som skjer når en leser Scotts romanfigur *Markus* i et møte med Vesaas’ *Mattis*? Og hva skjer med teksten til Scott når vi leser romanen hans uten å kjenne til lokalgeografien ved Hummersundet? Hva sier teksten om Markus til en innlandssjel som meg?

Jeg regner med at alle er kjent med begge disse to romanene. Markus og Mattis har mye til felles, først og fremst det at de begge er knytta til en båt. I begge tekstene er den gamle robåten sentral, ikke bare som framkomstmiddel eller til bruk til fiske, men også som symbol. Markus og Mattis er begge ferjemenn, i alle fall i korte perioder. Markus ror folk til bedehuset i sin båt. Mens andre ferjemenn i boka ser seg om etter de flotteste jentene å sette over, tar Markus om bord de som venter på tur (S.177)¹. Markus har hull i støvlene så han er ingen ideell ferjemann: ”For støvlene hans var mer enn kleine, de trakk vann på tre, fire plasser og var i det hele uttjente” (S.178). Mattis på si side har en sprukken og dårlig båt. Han ser seg sjøl som ferjemann på den vesle innsjøen, sjøl om det ikke er noen å ro over: ”Ja og om det ikkje kjem nokon med ein gong, og ropar om å ro, så må ein slik ferjemann berre vente og vente, han”, sier Mattis (V.147)². Som ferjemenn er de for så vidt begge arvtakere etter Karon i gresk mytologi. Han som setter oss over til andre sida. I båt. Til slutt.

Markus ror i sitt kystlandskap, mens Mattis ror på et innlandsvann med skog ned til vannkanten. Forfatterne, både Scott og Vesaas, forbindes gjerne med båt. Tittelen på Vesaas’ siste prosabok er *Båten om kvelden* (1968), der han bruker bildet av båten som ligger ved land ved livskvelden. Robåten brukes som symbol på eller som meditasjon over livet. Tittelen fra Vesaas, *Båten om kvelden*, kunne like gjerne brukes på boka om Markus. Til slutt, ”ja så kunde ikke Markus mer”(S.185) fortelles det, det vil si han kommer ikke i båten mer. Da er kvelden, livskvelden, kommet for alvor. Markus sin båt er ikke noe særlig å se på, men det er en gild robåt: ”Den er ikke noe for øiet just, den hverken glør eller skinner, den har ikke engang en skarve bord til å stase sig op med. Men den vaker så fint på vannet og er ualminnelig lettrodd og stiv, og dertil er den fri for makk og har det fineste løp en kan se” (S.21).”Fri for makk” er et nøkternt uttrykk, en positiv beskrivelse, for stor verdi. Og både Markus og Mattis ror beint. Mattis ser på kjølvannet etter prammen sin og sier med stolthet: ”Eg vågar her er ikkje nokon ferjemann som ror beinare. Beinare enn beint kan det ikkje bli. Synd at dei kjølspora blir borte så fort, dei skulle stå som striper i dagevis” (V.149). Sånn er det. Det som er godt å se på, det forsvinner for fort.

Det hender at både Markus og Mattis sovner i eller ved båten. Å sovne i båten uten å være redd er en praksis vi kjenner fra Jesu liv i evangelietekstene. Scott skriver om Markus: ”Og mens naturen blunder omkring ham, mens leden og holmene flyter sammen og taper sig i et dunkelt spinn, så kryper Markus sammen i båten og sovner så søtelig inn som et barn” (S.108). Mattis sin vesle pram er gammel og råttan og med så store hull i den at han stapper filler inni sprekkene for at den skal holde seg flytende. For Mattis sovner på den vesle øya i innsjøen, binder han båttauet i foten for at ikke båten skal flyte vekk fra han mens han sover: ”Då han kjende svevnen kom med overmakt, batt han båten i det einaste her fanst: seg sjølv. ...’Passar eg på deg, så passar du på meg’, sa han til båten” (V.103). Vi husker at når han våkner, får han besøk av to badende ungjenter på øya. De vil at han skal ro dem tilbake. Når Mattis da skal fortelle jentene hva han kan, for å imponere dem, så sier han oppglødd med tanke på sin sprukne båt: ”Og så veit eg mykje om tetting” (V.115). Det er ikke sånt du sier til unge jenter. Men det er det han veit han kan. Han kan lite eller ikke noe, men han kan tette båt.

Markus ror i sjøkanten. Mattis ror over innsjøen. Markus bruker båten til å skaffe seg mat og ei lita inntekt. Mattis ror uten å klare det. Mattis livnærer seg ikke av å ro. Begge lever med båten sin til de dør. Markus